

## ETNINĖS KULTŪROS SAMPRATA NORBERTO VĖLIAUS DARBUOSE

PETRAS KALNIUS

*Lietuvos istorijos institutas*

Straipsnio objektas – termino *etninė kultūra* sąvoka ir reikšmės.

Darbo tikslas – išnagrinėti termino *etninė kultūra* atsiradimo lietuvių raštijoje ištakas, prielaidas ir veiksnius, išsiaiškinti, kaip jį suvokė vienas žymiausių lietuvių etnologų Norbertas Vėlius, daug prisidėjęs prie šio termino įvedimo į mokslinę apyvertą.

Tyrimo metodai – tekstų analizės, lyginamosios analizės.

Žodžiai raktai: lituanistika, tradicinė kultūra, nacionalinė kultūra, paveldas, etninė bendruomenė, etnologijos sąvokos.

### Įvadinės pastabos

Etnologijos sąvoka atsirado dar Švietimo epochoje, o XX a. pabaigoje bemaž visų Europos šalių etnologinėse bei joms giminingose disciplinose įsigalėjo ir *etniškumo* terminas. Tačiau termino *etninė kultūra*, suprantamo kaip šalies etninės daugumos kultūra, nevartoja jokios Europos šalies mokslininkai ar žurnalistai. Taigi Lietuva, šalies etninės daugumos kultūrai išreikšti vartojanti terminą *etninė kultūra*, Vakarų kultūros erdvėje yra lyg kokia sala<sup>1</sup>. *Etninės kultūros* terminas panašia prasme kaip ir Lietuvoje plačiai vartojamas Kinijoje, kartais paminimas Japonijoje. Bet pastarojoje vartojamas tik etnopolitiniame kontekste nacionalistinių ideologijų kultūriniais aspektams įvardyti. Amerikos žemyne *etninės kultūros* terminas kartais pavartoja mas praeityje buvusių arba dar gyvuojančių genčių kultūrai pažymėti (Braroe 2002: 263–280)<sup>2</sup>. Tiesa, pasakymą *etnokultūra*, taikant šį terminą europiečiams, straipsnio autorius aptiko ir Kalifornijos universiteto sociologo Rogerso Brubakerio darbe: *etnokultūrą* vieną kartą jis pamini politizuota prasme, kalbėdamas apie tariamai ydingą pilietybės suteikimo tvarką Vokietijoje (Brubaker 1998: 13). Tokius terminų vartojimo skirtumus Lietuvoje ir Vakarų Europoje daug lėmė ir nevienoda terminija,

---

<sup>1</sup> Tai aiškiai matome internetinėje EBSCO duomenų bazėje. Tenai iš 11 randamų *etninės kultūros* paminėjimų trys yra iš Lietuvos, o iš kitų Europos šalių – nė vieno.

<sup>2</sup> Autorius dėkoja etnologei Auksuolei Čepaitienei, pateikusiai nuorodą į šį straipsnį.

kuria pavadinamos mažumos. Lietuvoje etninė ir tautinė mažuma suvokiamos kaip sinonimai, tuo tarpu Vakaruose savo valstybę turinčių tautų diasporos vadinamos nacionalinėmis, o savo valstybingumo niekur neturinčių tautelių bendruomenės – etninėmis mažumomis (Yacoub 2000: 52, 113, 119). Lietuvoje *etninės kultūros* terminas praeityje taip pat nebuvo vartojamas, todėl natūralu, kad net gretimų kraštų etnologams lietuviškoje literatūroje pasitaikantis terminas *etninė kultūra* kelia tam tikrą galvosūkį: kas čia turima galvoje, kokią kultūrą jie, lietuviai, taip vadina?

Liaudies kultūros sąvoka Vakarų šalių humanitariniuose ir socialiniuose moksluose vis dėlto dažniausiai išskiriama ir skirtingose šalyse vadinama įvairiais pavadinimais, kurie iš tikrųjų yra liaudies kultūros sinonimai. Visa tautos kultūra tiesiog vadinama tam tikros tautos kultūra. Antai viename ankstyviausių anglų kalba parašytų kultūrinės antropologijos vadovėlių, XX a. šeštajame dešimtmetyje vienu metu išleistame JAV, Kanadoje ir Didžiojoje Britanijoje, kalbant apie tautų kultūrą, nevartojamas nei *etninės*, nei *liaudies kultūros* terminas. Ji – tiesiog *kultūra*. Kai turima galvoje visa etninės bendruomenės kultūra, neretai šis terminas vartojamas kartu su etnonimu: *eskimų kultūra, Amerikos indėnų kultūra, japonų, airių, vokiečių, rusų, prancūzų kultūra* ir t. t., pripažįstant, kad kultūra yra nuolatinių pokyčių kelyje (Keesing 1958: 16–32). Tai iš esmės yra tas pat, ką dabar Lietuvoje vadiname *etnine kultūra* plačiąja prasme. Vis dėlto ir Felixas Keesingas, suvokdamas, kad visame kultūros klode tam tikros žmonių populiacijos ar etninės bendruomenės archajiškoji buitis išsiskiria kaip savitas sluoksnis, kalbėdamas, pavyzdžiui, apie Amerikos indėnų gentis, pavartoja terminą *jų tradicinės kultūros* (ten pat: 119). Veikiausiai ir daugelis vėlesnių autorių Vakaruose, matydami archajinių papročių, tradicijų ikiindustrinėje epochoje sukurtą folkloro išskirtinumą bendrame kultūros kontekste, vis dažniau ėmė vartoti terminus *liaudies kultūra* (*popular culture*, McCann, MacMillan 1992: 110; Christiansen 1996: 432), Skandinavijos šalyse dažniausiai – *folk culture* (Talve 1997: 3–386). Prancūzų etnologija visai tautos kultūrai apibūdinti turi terminą *nacionalinė kultūra* (*culture nationale*, Pasquini 2003: 421) arba, kaip ir anglosaksų kultūrinė antropologija, vartoja tiesiog *kultūros* terminą kartu su etnonimu, pavyzdžiui, *vengrų kultūra* (Cuisenier 1995: 25), o liaudies kultūrai apibūdinti lygiagrečiai vartoja net kelis terminus, kurie yra suprantami kaip sinonimai: *valstiečių kultūra* (*culture paysanne*), *liaudies kultūra* (*culture populaire*), *kaimo kultūra* (*culture rurale*, Meyer 2003: 409). Kai kuriose šalyse tradicinė kultūra (dažniausiai – materialinė) vadinama ir *folkloro* terminu.

Termino *etninė kultūra* atsiradimo ir įsigalėjimo lituanistinėje literatūroje susiejimas su profesoriaus Norberto Vėliaus asmeniu iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti dirbtinis ir jo įtaka čia pernelyg sureikšmintą. Viena vertus, N. Vėliaus vaidmens kvestionavimas būtų iš dalies teisingas, nes terminas *etninė kultūra* neatsirado tuščioje vietoje, ir jis nekilo iš vieno žmogaus. Šio termino atsiradimas mokslinėje ir kultūros praktikos apyvartoje buvo procesas, jame dalyvavo nemažai žmonių. Bet N. Vėliaus vaidmuo čia buvo labai reikšmingas, todėl, antra vertus, su tiesa nebus prasilenkta, jeigu, bandydami *etninės kultūros* įvedimo į lietuviškąją istoriografiją autorystę įasmeninti, tą garbę priskirsime jam. Be to, pažymint šio iškilaus etnologo gimimo

sukaktį, humanitarams yra proga dar kartą sugrįžti prie etninės kultūros sąvokos ir turinio apmąstymų, atsigręžti į tą laikotarpį, kai profesorius energingai darbavosi bandydamas sureikšminti lietuvių tautos kultūros paveldo svarbą lietuvių tautiniame atgimime ir dėl to koreguoti kai kuriuos mokslinius terminus, rasti universalų terminą tautos įvairiapusei dvasinei ir medžiaginei kūrybai įvardyti.

Nors *etninė kultūra* lietuviškoje literatūroje gyvuoja jau du dešimtmečius, bet šio termino sąvokos ir turinio klausimas vis iškyla, dažniausiai – tarp mokslo darbuotojų humanitarų, pastebima, kad dėl to galutinai nesusitarta. Neatsitiktinai ir „Visuotinės lietuvių enciklopedijos“ penktajame tome nei leidėjai, nei mokslininkai, parašę net 29 straipsnius, susijusius su etniškumu (aprašant dalykus, prasidedančius šaknimi „etno-“ arba būdvardžiu „etninis“, „etninė“...), straipsnio „Etninė kultūra“ dėti nesiryžo. Tiesa, dvyliktajame tome, kuris visas skirtas Lietuvai, yra platus straipsnių skyrius „Etninė kultūra“ (VLE XII 251–289), bet ir jo medžiaga painiavos nepanai-kino, o tik dar labiau padidino.

Nevienodas *etninės kultūros* termino supratimas išryškėjo gana greitai po jo pasirodymo lituanistinėje literatūroje, bet skirtingas jo traktavimas į platesnę diskusiją neišsirutuliojo. Kaip matysime toliau, tam tikras galvosūkis tai buvo ir N. Vėliui. Jau po jo mirties kai kurie etnologai bei filosofai, pastebėję, kad *etninė kultūra* vartojama kaip *liaudies kultūros* sinonimas (jų manymu, klaidingai), ta proga pasisakė įvairiuose leidiniuose. Pažymėtina, kad grupė mokslininkų, kurie prasidėjusioje diskusijoje nesutiko, jog etninė kultūra yra liaudies kultūros sinonimas, etninės kultūros sąvoką suprato taip pat nevienodai. Antai Regina Merkienė teigė, kad etninė kultūra – „nuo pat pirmųjų save suvokusių genčių iki pat šiandieninę tautą sudarančių narių – veikla ir tos veiklos rezultatai“ (Merkienė 1997: 26–27). Panašiai manė Angelė Vyšniauskaitė, teigusi, kad „etninė kultūra yra visos tautos (etnoso) socialinių sluoksnių istorijos eigoje sukurta <...>, iš kartos į kartą perduodama ir nuolat atsinaujinanti materialinės ir dvasinės veiklos vertybių visuma“ (Vyšniauskaitė, Stoškus 1998: 1). Tuo tarpu Krescencijaus Stoškaus manymu, yra dvi etninės kultūros sampratos: kaip tradicinė (liaudies) ir kaip visos tautos kultūra, ir kad tai lemia dvi tautės (etnoso) sampratos: vienoje – etnosas, paprotinė bendruomenė, kitoje – istorinė tauta. Todėl jis siūlė *etnokultūros* terminu nepiktnaudžiauti ir visada nurodyti, kuria prasme jis yra pavartotas (ten pat: 3–4). Šio straipsnio autorius, įsiklausydamas į kritines pastabas dėl siaurai suvokiamos etninės kultūros sampratos, dar 2001 metais sutiko, kad *etninė kultūra* gali būti vartojama siauresne ir platesne prasme (Kalnius 2001: 19). Po šio apsiskeitimo nuomonėmis ėjo ilgos paliaubos, o gal tiksliau būtų sakyti, nuomonių nesutapimui tiesiog buvo neteikta reikšmės.

Bet štai prie nebaigtos diskusijos mus vėl grąžino 2007 m. balandžio 23 d. Vytauto Didžiojo universitete įvykęs visos Lietuvos etnologų pasitarimas, kuriame pagrindinis pranešėjas Vytis Čiubrinskas pagrįstai iškėlė *etninės kultūros* termino vartojimo problemą<sup>3</sup>.

---

<sup>3</sup> Nuomonių susikirtimas dėl etninės kultūros sampratos aprašytas „Liaudies kultūros“ žurnale (žr. Šorys 2007: 65).

Tada V. Čiubrinskas pareiškė, kad jis nesupranta, kas yra etninė kultūra, nes matęs šį terminą pavartojant įvairiomis prasmėmis. Jeigu, jo žodžiais tariant, jis būtų vartojamas kaip tradicinės, kaip liaudies kultūros sinonimas, tokiam vartojimui jis gal ir galėtų pritarti (Šorys 2007: 65)<sup>4</sup>. R. Merkienė, nesutikdama su V. Čiubrinsku, teigė, esą pagaliau visiems turėtų būti aišku, kad etninę kultūrą reikia suprasti ne kaip liaudies kultūros sinonimą, o kaip visą etnoso kultūrą, ir kad tai yra užfiksuota 2000 metais priimtame Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatyme. „Jei dar atidžiau pažiūrėtume, – teigė R. Merkienė, – tai būtų visuotinė lietuvių tautos žinija, jos kultūros visuma“ (ten pat: 68). Tačiau tą įstatymą jau po N. Vėliaus mirties rengė žmonės, kurių nuomonė taip pat gali būti kvestionuojama, juo labiau kad jie negalėtų pasigirti geresniu negu V. Čiubrinsko teoriniu pasirengimu.

Šiandien dar didesnę painiavą kelia tai, kad siauresne etninės kultūros samprata vadovaujasi žymiausi Lietuvos humanitarai. Daug jų įeina į „Visuotinės lietuvių enciklopedijos“ mokslinę redakcinę tarybą. Jau minėtą enciklopedijos dvyliktojo tomo dalį „Etninė kultūra“<sup>5</sup> rašė visas būrys žinomų Lietuvos mokslininkų (iš etnologų – R. Merkienė ir V. Milius), tačiau etninė kultūra čia pristatoma kaip liaudies kultūra. To paties tomo dalyje „Gyventojai“ taip pat yra skyrelis „Etninė kultūra“, bet ir čia etninė kultūra pateikiama be jokios nuorodos į jos sampratą plačiaja prasme (VLE XII 123). Taigi net tie autoriai, kurie anksčiau etninę kultūrą traktavo kaip „visą etnoso kultūrą“, šiandien savo darbuose kai kada ją pristato tik kaip liaudies kultūrą.

### **Termino *etninė kultūra* atsiradimas Lietuvoje. N. Vėliaus vaidmuo**

Prieškario Lietuvoje ikiindustrinės kultūros sąvokai išreikšti vartotas terminas *kaimo kultūra*, o tautai būdingai visai kultūrai, įskaitant kalbą, literatūrą, profesionalųjį meną, apibūdinti – *tautos kultūra*. Tiesa, jau ir tada kai kuriems mokslo žmonėms knietėjo sudėlioti taškus dėl galimo kitataučių kuriamos bei iš Vakarų ateinančių kultūros formų, išsiskiriančių lietuvių kultūros erdvėje, priskyrimo ar nepriskyrimo *tautos kultūrai*. Antai Jonas Balys, rašydamas „Lietuviškajai enciklopedijai“ straipsnį „Etnika“, teigė: „Taigi, E. [etnika – P. K.] yra liaudies (tautos) kultūros formų ir tipų tyrinėjimas“ (Balys 1939: 1191). Galime manyti, jog etniką jis suvokė kaip tautotytros mokslą ir kartu kaip patį reiškinį, kurį mes esame linkę vadinti etnine kultūra.

Sovietmečiu kaip *kaimo kultūros* sinonimai pamažu įsigalėjo terminai *tradicinė kultūra* ir *liaudies kultūra*, o visa tautos kultūra vadinta *nacionaline*. Tokius terminus vartojo visų sovietinių tautų mokslininkai. Iki etnoso teorijos sukūrimo, o chronologiškai tai siekia laikotarpį iki XX a. aštuntojo dešimtmečio vidurio, visoje Sovietų Sąjungoje liaudies kultūrai nebuvo priskiriamos nei inovacijos, nei miesto kultūra.

<sup>4</sup> Straipsnio autorius taip pat konspektavo svarbiausias pasitarimo mintis, todėl mano, kad „Liaudies kultūros“ darbuotojas Juozas Šorys, suglausdamas V. Čiubrinsko kalbą, ją perteikė truputį kitais žodžiais, nors turinio ir prasmės neiškraipė.

<sup>5</sup> Visa ta pati medžiaga pakartota moksliniame informaciniame leidinyje, skirtame Lietuvos vardo tūkstantmečiui paminėti (žr. *Lietuva*, t. I, Vilnius, 2008, p. 759–813).

Tradicinė, arba liaudies, kultūra nebuvo laikoma ir tuometinė plačių visuomenės sluoksnių kultūra, kurioje buvo susipynę tradicinės valstietiškosios ir standartizuotos industrinės kultūros elementai. Ji vadinta *šiūolaikine kultūra*. Be to, tvirtai laikytasi nuomonės, kad tam tikrų tradicinės kultūros bruožų praradimas yra tiesiogiai susijęs su formacijų (socialinių ir ekonominių sistemų) pasikeitimu, nors užsienio autoriai visuotinai teigė, kad galima kalbėti tik apie ikiindustrinę ir industrinę kultūrą ir kad perėjimas nuo vienos prie kitos nebūtinai chronologiškai sutampa su socialinių ir ekonominių sistemų lūžiais (Bratanič 1955: 519–520). Iš tiesų toks lūžis, pavyzdžiui, mūsų šalyje, kaip manoma, įvyko ne išgalėjus rinkos ekonomikai, kapitalistiniams santykiams, o prasidėjo tik XX a. trečiajame dešimtmetyje, atsikūrus nepriklausomai Lietuvos valstybei, ir įvyko sovietinėje Lietuvoje (Šliogeris 1994: 7–8).

Įdomu, kad *etninės kultūros* niekur nėra pavartoję ir etnos teorijos kūrėjai. Antai žymus sovietinių laikų rusų etnologas Julianas Bromlėjus, iškilus reikalui kalbėti apie vadinamąją valstietiškąją kultūrą, vartojo terminus *tradicinė kultūra* bei *tradicinė buities kultūra* (традиционно бытовая культура), kartais dar ir *buities kultūra* (культура быта), *buitinė kultūra* (бытовая культура, Бромлей 1973: 75). Tiesa, neretai terminą *liaudies kultūra* jis rašydavo kabutėse, taip lyg ir pabrėždamas jos menamą atskirumą, veikliausiai norėdamas priminti, kad kultūra yra viena ir neturėtų būti kaip nors skaidoma; kalbėdamas apie visą kurios nors tautos kultūrą, kaip ir kitų sričių sovietiniai mokslininkai, jis sakydavo *nacionalinė kultūra*.

Lietuvos mokslininkai humanitarai, ypač etnografai, be *liaudies kultūros*, dažnai vartojo ir terminus *tradicinė valstiečių buitis ir kultūra* bei *liaudies kultūra ir buitis*. Nors lietuvių humanitarai sovietmečiu gana anksti, XX a. septintajame dešimtmetyje, pradėjo vartoti terminus *etninė istorija*, *istorinė etnografija*, *etninis vienetas* (LEB 10), *etninis junginys* (LAB 82, 267), *etninis gyventojų priklausomumas* (LAB 142), *etninis klausimas* (LAB 82), *etniniai masyvai* (LAB 82), *etniniai pasikeitimai* (LAB 359), tuo metu niekur nėra pavartoję termino *etninė kultūra*. Tiesa, lietuviai plačiąja prasme suvokiamai tautos kultūrai apibūdinti šalia iš Rusijos sovietinių mokslininkų perimto termino *nacionalinė kultūra* kai kada pavartodavo ir *lituanistikos* terminą (LEB 30).

Jau sovietmečiu tiek Lietuvos, tiek kitų SSRS tautų humanitarai, susidurdami su tradicinės kultūros ir to meto tautų kuriamos kultūros simbioze, šių dviejų kultūros atmainų elementų susipynimu, pradėjo suvokti, kad jų vartojama *liaudies kultūra* ir ja išreiškiama sąvoka vis dėlto veikliausiai nėra tapati nei *kaimo kultūrai*, nei ikiindustrinės epochos buvusiai *valstietiškajai kultūrai* ir neturėtų būti šių terminų sinonimas. XX a. aštuntojo dešimtmečio Lietuvos etnologų darbuose pasakoma, kad liaudies kultūra nėra vien tik praeitis, o ir tai, kas kuriama ir egzistuoja mūsų dienomis. Pavyzdžiui, Izidorius Butkevičius rašė: „Liaudies kultūra kuriama ir vystoma iš esmės ne tuščioje dirvoje. Nauja vystosi ant senos bazės, remiasi šimtmečiais sukaupu patyrimu“ (Butkevičius 1974: 131). Taigi akivaizdu, kad liaudies kultūrą pradėta suprasti plačiau pirmiausia laiko prasme: ne tik kaip reliktus, į praeitį nueinančias senienas, bet ir jos tęstinumą dabartyje. Bet kartu akivaizdu, kad to meto humanitarai nedrįso teigti apie kokią nors vieningą tautinę

ar etninę kultūrą<sup>6</sup>. Dėl to nenuostabu, kad ir po to, kai buvo daug pasisakymų ir pavyzdžių apie sąvokos *liaudies kultūra* ribų išplėtimą, tuometiniai etnografai nereitai terminą *liaudies kultūra* vartojo siauresne prasme, kaip *tradicinė kaimo kultūra*. Tai buvo sutartinis terminas ir jį buvo patogu vartoti vadinamosiose sąjunginėse konferencijose, susikalbant skirtingų tautų etnografams ir rengiant bendrus darbus. Kaip pavyzdį galima nurodyti Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Rusijos etnografų bendrą darbą – Pabaltijo istorinį etnografijos atlasą, kuriame *liaudies kultūra* vartojama siaurai – tradicinės valstietiškosios kultūros prasme (ИЭАП 5).

Tuo metu galvas suko ne tik etnografai, mėgindami išsiaiškinti liaudies kultūros tapatybę ir jos santykį su profesionaliąja kultūra; panašiai liaudies ir profesionaliojo meno dermės ir atskirumo rebusą bandė spręsti ir menotyrininkai. Lietuvos liaudies meno tyrinėtojams, kaip ir jų kolegoms iš kitų sovietinių respublikų, iškilo dilema: ar liaudies menas – tik senasis, kaip paveldas iš ankstesnių amžių ar bent dešimtmečių, ar jis sukuriamas ir šiandien? Be to, ar liaudies menas – tik kaimo žmonių, valstiečių, ar ir miestiečių kūryba? Dar painesnis galvosūkis – inteligentų ne menininkų profesionalų kūryba. Ir jau visiškas neaiškumas – kitos tautos atstovų neprofesionalioji meninė kūryba, kupina respublikos (krašto) pagrindinės tautos liaudies dainų, padavimų, legendų motyvų. Kurios tautos tai liaudies menas? Menotyrininkų aplinkoje XX a. aštuntajame dešimtmetyje taip pat pradėdama pripažinti, kad egzistuoja „šiulaikinis liaudies menas“. 1974 metais Vytenis Rimkus tuometiniame Istorijos institute vykusioje konferencijoje kalbėjo:

Kalbant apie liaudies meną, iškyla terminų ir sąvokų problema. Mūsų nuomone, šiandieniniu liaudies menu laikytina visa meninė kūryba, gimstanti, besivystanti ir gyvuojanti už profesionaliosios dailės ribų <...>. Nauja šiulaikinė liaudies kuria ir naują šiulaikinį meną, o norint suprasti įvairovę ir visumą, reikia svarbiausia atsisakyti nuo liaudies meno tapatinimo su senuoju valstietiškoju menu (Rimkus 1974: 197).

Jis citavo ir rusų menotyrininkę T. Zubovą, savo darbuose taip pat mėginusią praplėsti liaudies meno sąvoką:

Atrodo, kad liaudies menu mes laikysime pačių įvairiausių kultūrinių sluoksnių neprofesionalų meninę kūrybą: ir darbininkų, ir kolūkiečių, ir tarnautojų. Neprofesionalų menas taip pat turi būti apimamas visu pilnumu, o ne tik tas, kuris yra saviveiklinėse studijose ir rateliuose. Tai leis į tyrinėjimų ratą įtraukti daugelį realiai egzistuojančių šiulaikinių liaudies kultūros faktų ir reiškinių, kurių iki šiol teoriškai niekaip nebuvo galima pavadinti liaudies menu (ten pat).

Tačiau V. Rimkus tada nesutiko su teiginiais dėl akivaizdaus liaudies ir profesionaliojo meno skirtumo teigdamas, kad „vargu ar galima nustatyti ribą tarp liaudies meno ir profesionaliojo meno“ (ten pat).

---

<sup>6</sup> Tokią jų laikyseną veikiausiai lėmė ir tai, kad kaip tik XX a. aštuntojo dešimtmečio pradžioje sovietiniai ideologai Lietuvos humanitarų darbuose surado ir iškėlė viešam pasmerkimui vadinamosios vieningosios srovės apraiškas. Toks „užkratas“ buvo aptiktas Istorijos instituto Kapitalizmo laikotarpio istorijos ir Etnografijos sektoriuose, todėl suprantama, kad tokiomis sąlygomis *etninės* arba *tautinės kultūros* terminų teikimas ir aprobavimas objektyviai buvo neįmanomas.



Naujesnė, praplėsta liaudies meno sąvoka neišvengiamai implikavo apmąstymus apie jo santykį su visa tradicine kultūra (ir ne tik su ja). Savo darbe V. Rimkus rašė:

Aktualus yra šiandieninio liaudies meno, kaip tyrimų objekto, santykis su etnografija. Liaudies menas įeina į etnografijos orbitą tiek savo egzistencija, tiek savo atskirais faktais bei tų faktų socialine, visuomenine, komunikacine interpretacija. Už etnografijos ribų lieka estetinis liaudies meno įvertinimas (Rimkus 1974: 199).

Apibendrinant pateiktuosius pavyzdžius iš XX a. aštuntojo dešimtmečio humanitarų bandymų suvesti į loginę sistemą visą etninės bendruomenės dvasinę kūrybą, galima sakyti, kad jie jau įtikėjo aiškiai matantys, jog yra kažkas tokio, kas sudaro seno ir naujo liaudies meno, etnografinio materialiojo paveldo ir reiškinių, tautosakos, mitologijos tam tikrą bendrumą, kuriam įvardyti tuo metu nerasta arba nedrįsta sukurti (atkurti) termino. Praėjus penkiolikai metų, N. Vėliaus vadovaujamas kultūrininkų sambūris tai įvardys kaip *etninę kultūrą*.

Vis dėlto turime pripažinti, kad termino *etninė kultūra* pirmavaizdžiai, ar net, sakytume, savotiškos „prolytės“, kaip antai: „etnokultūriniai tyrimai“, „etnokultūrinės orientacijos“, „etnokultūrinės tradicijos“, atsirado ir etnologinėje literatūroje išgailėjo paskutiniame sovietmečio dešimtmetyje, taigi keletu metų anksčiau negu terminas *etninė kultūra*. Jie visų pirma pasirodė Maskvos, o vėliau – ir Lietuvos etnologų darbuose<sup>7</sup>. Lietuviškoje etnografinėje literatūroje šie terminai bene pirmiausiai sušmėžavo miesto etnografijos tyrinėtojo Antano Daniliausko (1981: 111–114), o tuoj po jo ir kitų lietuvių etnografų darbuose. Gana greitai etnologais pasekė ir etnopolitinius nacijų formavimosi klausimus studijavę istorikai – jie ėmė vartoti terminus *etnokultūrinė raida* ir *etnokultūrinė bendrija*. Tačiau, nepaisant išplitusio būdvardžio „etnokultūrinis(ė)“ vartojimo, termino *etninė kultūra* iki 1989 metų niekur neaptinkame. Įdomu, kad 1987 metais jo dar nevartojo ir N. Vėlius, tradicinę kultūrą tuo metu apibūdinęs terminu *liaudies kultūra* (Vėlius 1987: 8). Virsmo laikotarpiu turėtume laikyti 1988 m. pabaigą–1989 m. pradžią. 1989 m. vasario 21 d. „Liaudies kultūros“ redakcijoje įvyko diskusija, pavadinta „Tautinė kultūra – samprata ir problemos“. Tada dauguma diskusijos dalyvių vartojo terminą *tautinė kultūra*, ir tik vienas N. Vėlius nuosekliai vartojo *etninės kultūros* terminą. Jis teigė, kad „lietuvių tautos kultūros pamatą sudaro etninė kultūra, ant šio pamato buvo statomas visas profesionaliosios kultūros rūmas“ (Daukšys [ir kt.] 1989: 8–10). Matyt, profesoriaus energijos ir autoriteto veikiamos, Giedrė Kvieskienė ir Angelė Vyšniauskaitė *tautos kultūros* ir *etninės kultūros* terminus tada pradėjo vartoti pramaišiai.

Taigi *etninės kultūros* terminas Lietuvoje atsirado Sąjūdžio pakilimo metais, suvokus prastą lietuvių tautos kultūros, ypač tradicinės, būklę ir įvertinus jos reikšmę tautinės savimonės patvarumui ir visų šalies etnografinių grupių konsolidacijai. Atsiradus poreikiui kaip vieną nedalomą vertybių kompleksą matyti, tirti, saugoti

---

<sup>7</sup> Pavyzdžiui, keletas lietuvių Istorijos instituto Etnografijos sektoriaus darbuotojų 1982–1984 m. kartu su N. Miklucho-Maklajaus etnografijos instituto mokslininkais vykdė valstybinę planinę temą, pavadintą „Etnokultūriniai procesai šiuolaikinėje Pabaltijo tautų šeimoje“.

ir propaguoti lietuvių etnografijos, liaudies žodinės kūrybos ir mitologijos dalykus praicityje ir dabartyje, geriau saugoti kultūros paminklus, kartu buvo išvėlta būtinybė tikslinti fundamentaliąją tautos kultūros terminiją. Galima manyti, kad *etninės kultūros* termino atsiradimą tam tikru mastu lėmė ir iki tol slėpėjusios neigiamos emocijos dėl „tarybinės liaudies“ privalomo garbinimo, nes dėl to pats žodis „liaudis“ buvo tapęs atgrasus. *Etninės kultūros* terminas kristalizavosi kaip kelių tradicinės kultūros gerbėjų ir propaguotojų veiklos pasekmė, bet į apyvertą jį įvedė etnologai, ir itin svarbus čia yra N. Vėlius vaidmuo. Netrukus šį terminą pasigavo ir kultūros praktikai, o galiausiai – politikai, kurie labai pamėgo dviejų žodžių sąjungą *etnokultūra*.

Tad ar matė *etninės kultūros* vartojime atsirandančią koliziją dėl šio termino sąvokos N. Vėlius? Jo mokslinio palikimo šiuo klausimu analizė rodo, kad veikiausiai taip – matė. Antai Lietuvių etninės kultūros draugijos steigiamajame suvažiavime jis kalbėjo:

Kiekvienoje etninėje kultūroje dominuoja ne nuolatinė kaita, naujovių suvokimas, o tradiciškumas, konservatyvumas (gerąja prasme) <...>. Būdama archaiška, etninė kultūra teikia nepaprastai daug duomenų tautos istorijai <...>. Būdama pakankamai gyvybinga, etninė kultūra įvairiausiais būdais šiandien dar veikia visą mūsų kultūros procesą, suteikdama jam ir visos žmonijos patyrimo, ir tautinio savitumo (LEKDIDP 20–21).

Lietuvių etninės kultūros draugijos kreipimesi, o jo redakcinės komisijos pirmininkas taip pat buvo N. Vėlius, rašoma:

Į etninę kultūrą žvelgiame kaip į visumą, etiškai ir doroviškai veikusią žmogų, ugdžiusią pažiūras į darbą, šeimą bei reguliavusią jo ekologinį elgesį, suvokdami bendruosius šios kultūros dėsningumus, jos veikimą gyvenime (LEKDIDP 93).

Dar labiau šią mintį N. Vėlius sukonkretino 1996 metais. Konferencijos „Etninė kultūra atkurtoje Lietuvos respublikoje: pakilimas ar nuosmūkis?“ išanginėje kalboje jis sakė:

Šiandien mes turėtume apmąstyti savo etninės kultūros gyvavimo, funkcionavimo šiuo skaudžiu lūžio laikotarpiu įvairovę, suprantant šią kultūrą, kuri reiškiasi tradiciniu būdu savo tradicinėmis formomis tradiciniame gyvenime. Aš turiu galvoje ir mūsų širdyse esančius žmonių tarpusavio santykius, mūsų lietuvišką etiką, moralę, ir mūsų tautosaką – mūsų pasaką, mūsų dainą, ir mūsų kartais net sunkiai patiems suvokiamą mitologijos palikimą, kuris gyvas mūsų širdyse. Čia mes turime apmąstyti ir tą antrinę mūsų etninę kultūrą, kuri ateina į mūsų namus, pas mūsų vaikus per knygą, per radiją, per televiziją. Taip pat ir tą etninę kultūrą, kuri susipynusi su profesionaliąja šių dienų kultūra, su menu, su literatūra, su profesionaliojo politikos, ekonomikos menu, ateinančiu iki mūsų dienų (Vėlius 1997: 7).

Iš šių trijų citatų galime daryti išvadą, kad N. Vėlius matė galimybę *etninės kultūros* terminą pavartoti siaurąja prasme (kaip tradicinę, liaudies kultūrą) ir plačiąja prasme, kaip visą tautos kultūrą, prie jos dar priskiriant ir pasaulėjautą bei mąstymo



būdą (tai etnologai dar vadina tautine sąmone, o filosofai – mentalitetu). Juo labiau kad, kaip prisimena straipsnio autorius, 1988 metais, ateinant į Lietuvos gyvenimą naujam kultūros žurnalui ir Istorijos institute dalijantis mintimis dėl galimo jo pavadinimo, N. Vėlius taip pat labiau rėmė nuomonę, kad geresnis jo pavadinimas būtų „Liaudies kultūra“, o ne „Etninė kultūra“.

### **Termino *etninė kultūra* vartojimo praktika**

Nepaisant tiek prieš dvidešimt metų girdėtų N. Vėliaus aiškinimų, tiek prieš dešimtmetį vykusios minėtosios diskusijos ar nuomonių pasikeitimo praėjusiais metais, perdėm akivaizdu, kad *etninė kultūra* vartojama beveik be išimties siauresne prasme, kaip *liaudies kultūros* sinonimas. Bet nevienoda samprata rodo, kad arba iš tikrųjų termine glūdi dviprasmybė, arba kultūrininkai ir mokslininkai įprato jį vartoti ne pagal paskirtį.

Įdomu, kad tuo metu, kai terminas *etninė kultūra*, vaizdžiai sakant, buvo dar tik vystykluose, pradėjusieji jį vartoti dažnai skliausteliuose rašė *liaudies kultūra* arba *tradicinė kultūra*. Štai, pavyzdžiui, Lietuvių etninės kultūros draugijos steigiamojo suvažiavimo medžiagos pratarinėje rašoma:

Jie – [jaunimas – P. K.] surinko ir ateities kartoms išsaugojo daugelį mūsų tautos sukurtų materialinių ir dvasinių vertybių, padėjo išlikti gyvoms, nors ir apsilpusioms įvairiausioms etninės (liaudies) kultūros tradicijoms, parengė dirvą tautiniam kultūros atgimimui <...>. Todėl dabar, atgimstant visai tautai, stiprėjant jos politiniam, ekonominiam ir kultūriniam savarankiškumui, kuo didžiausias dėmesys turėtų būti atkreiptas į etninę (tradicinę, liaudies) kultūrą... (LEKDIDP 3).

Toliau dar sakoma:

Suvažiavime buvo perskaityti pranešimai apie lietuvių etninę kultūrą, jos raidą ir vietą visoje tautinėje kultūroje [išskirta mano – P. K.]... (ten pat).

Steigiamojo suvažiavimo iniciatyvinės grupės kreipimesi yra paskelbtas ir etninės kultūros apibrėžimas. Jame rašoma:

Etninė kultūra – per šimtmečius susiklostę žmonių gyvenimo būdas, pasaulėžiūra, papročiai, tautosaka, muzika, šokiai ir žaidimai, tautodailė, architektūra ir visos kitos dvasinės bei materialinės saviraiškos formos – sudaro kiekvienos tautos kultūros pamatą, išreiškia jos dvasią. Darniai įsiliedama į profesionaliąją kultūrą, ji suteikia nepakartojamo savitumo (LEKDIDP 6).

Kaip matome, kreipimesi etninės kultūros sampratos ribos yra kiek praplėstos, tačiau vėlgi labai aiškiai pasakoma, jog etninė kultūra anaipol nėra visa tautos kultūra, o tik tos kultūros pamatas, ir kad „darniai įsiliedama į profesionaliąją kultūrą, ji suteikia nepakartojamo savitumo“. Be to, čia nurodoma, kad sovietmečiu etninė kultūra buvo apšaukta „senovės liekana“ (ten pat). Iš šio pasakymo taip pat galime

suprasti, kuri kultūros dalis čia turima galvoje – būtent tradicinė lietuvių kultūra, nes kaip tik į ją buvo žiūrima negatyviai, ji pravardžiuota „etnografizmais“, o į reglamentuotą profesionaliųjų kūrėjų kultūrą buvo žvelgiama daug palankiau. Nors šio leidinio redakcinės komisijos pirmininkas buvo N. Vėlius, bet tai yra kolektyvinė tokio sambūrio žmonių apibendrinta nuomonė.

Kad šiuo metu etninė kultūra Lietuvoje beveik visuotinai suvokiama kaip liaudies kultūra, galima pateikti daugybę pavyzdžių, kuriuos randame tiek tyrinėtojų spausdintuose darbuose, tiek institucijų veikloje. Antai po nepriklausomos valstybės atkūrimo Lietuvos kultūros ministerijoje šalia kitų kultūros sričių departamentų ir skyrių buvo įsteigtas ir kurį laiką veikė Etninės kultūros skyrius. Jo kompetenciją tiek šio skyriaus žmonės, tiek valdžios galvos suvokė kaip rūpinimąsi liaudies kultūra, o ne visa Lietuvos kultūra. Šiuo metu tarp visų valstybės finansuojamų kultūros projektų taip pat yra išskiriami vadinamieji etninės kultūros projektai, veikia etninės kultūros ekspertų komisija, bet į jų veiklą neįeina nei kino, nei teatro, nei literatūros projektų svarstymas, nes pripažįstama, kad tai ne etninės, o profesionaliosios kultūros sritis.

Nors Etninės kultūros globos tarybos pateiktame ir į Etninės kultūros pagrindų globos įstatymą įrašytame etninės kultūros apibrėžime tokia kultūra suvokiama plačiau negu lietuvių tradicinė kultūra, tačiau tarybos tęstiniame leidinyje „Etninė kultūra“ (jų išėjo jau septyni numeriai) iš esmės apsiribojama lietuvių tradicinės kultūros būklės nagrinėjimu. Taryba nesiima globoti, pavyzdžiui, lietuvių baleto, operos, profesionaliosios dailės, žiniasklaidos ar kitų profesionaliosios kultūros sričių.

Etninę kultūrą kaip tradicinę liaudies kultūrą suvokia bei deklaruoja ir kultūros darbuotojai praktikai bei šio praktinio darbo metodininkai. Štai solidaus lietuvių papročių ir tautosakos šaltinių rinkinio, kuri parengė ir išleido Liaudies kultūros centras, patarmėje rašoma:

Dažnai pervertinama etnokultūros kiekybinio plėtojimo reikšmė. Kultūros, švietimo darbuotojų tikslas šios tematikos renginiais ir renginėliais eiti platyn gali padaryti etnokultūrą labai paviršutinišką ir lėkštą. Kita renginių organizatorių klaida yra tai, kad etninės kultūros vertybes norime akiai pritaikyti šioms dienoms, kas iš esmės yra neįmanoma, nes papročiai buvo sukurti visiškai kitokios visuomenės sąlygomis (Marcinkevičienė, Sungailienė, Vakariniene 2006: 4).

Taigi šiuo atveju dabarties kultūra aiškiai suprantama ne kaip etninė kultūra.

Prieš keletą metų išleistoje bendrojo lavinimo mokykloms skirtoje skaitmeninėje mokymo priemonėje „Lietuvių etninė kultūra“ (beje, ją rengė būrys žinomų Lietuvos etnologų) medžiaga išdėstyta tokia struktūra: papročiai, papročių semantika, tautosaka, muzikinis folkloras, liaudies muzikos instrumentai, liaudies dainų pavyzdžiai su tekstais ir natomis, garso įrašai ir kalendorinių papročių filmai (LEK 2–5). Taigi ir čia etninės kultūros ribos baigiasi ties lietuvių tradicine kultūra ir tautodaile.

Labai siaurai etninę kultūrą yra suvokęs ir etnologas Vacys Milius. 1999 metais Šiauliuose vykusioje konferencijoje jis sakė: „Daugiausiai vietos GK [žurnale

„Gimtasai kraštas“ – P. K.] skirta etninei kultūrai – apie 60% sudaro etnografiniai straipsniai“ (Milius 1999: 11). Panašiai etninę kultūrą linkusi suvokti ir Gražina Kadžytė. Antai 2008 m. rugpjūčio 30 d. radijo laidoje su klausytojais ji atsisveikino taip: „Nepamirškite mūsų laidų, ir mes mokysimės literatūros, tautosakos ir etnokultūros.“ Kaip matome, etninės kultūros sąvoka čia dar siauresnė, ji suvokiama tik kaip etnografiniai dalykai, nes jau ne tik literatūra, bet ir tautosaka etnokultūrai nepriskiriama.

Periferijoje yra visiškai taip pat kaip ir Vilniuje. Šiaulių kultūros centro parengto leidinio „Užgavėnės Šiaulių krašte“ pratarinėje rašoma: „Etninė kultūra – tai tautos kultūros pamatas“ (Mikalauskienė, Žalnerauskas 1997: 4). Rimantas Braziulis Kurtuvėnų regioninio parko darbuotojų sudarytame leidinyje teigia: „Kai kalbame apie Lietuvos kaimo kultūros paveldą, visų pirma turime mintyje etninę kultūrą, nes tradiciniame kaime ypač mažai profesionaliosios kultūros paminklų“ (Braziulis 1995: 6).

Panašių pavyzdžių būtų galima vardyti iki begalybės, tačiau ir pateiktieji atvejai – ne paminėtų institucijų ar asmenų kritika, o įrodymas, kad Lietuvoje absoliuti dauguma etninę kultūrą suvokia būtent siauresne prasme, kaip liaudies kultūros sinonimą. Ir kol nėra šiuo klausimu nuodugniai išsiaiškinta, susitarta, negalima netgi sakyti, kad jie klysta, o kitaip manantys yra teisūs.

Kad ir N. Vėliui bei jo bendraminčiams nebuvo lengva sudėlioti daiktus į vietas, rodo ir tai, kad, perėjus prie *etninės kultūros* termino vartojimo, neišnyko galvosūkis, kaip įvardyti tą tradicinės kultūros dalį, kuri yra mūsų moderniojoje kasdienybėje, tuo atveju, kai norima atskirai pažymėti kaip tik šį reiškinį. Pavyzdžiui, tradicinių vestuvių papročių praktikavimą šiuolaikinėse vestuvėse, tautinių šokių ir instrumentinės liaudies muzikos propagavimą folkloro ansambliuose, liaudies kalendorinių papročių integravimą į dabartinių švenčių repertuarus ir kita. Taip atsirado viena išlyga, įvardijama kaip *gyvoji etninė kultūra*. Tekstų analizė taip pat rodo, kad šiuo terminu vėlgi beveik dažniausiai vadinama tradicinė kultūra, prisitaikiusi ir gyvuojanti dabarties visuomenėje.

Turėtume apgailestauti, kad aptariamoms problemoms N. Vėlius specialiai negvilde-no atskirame darbe, bet nedvejodami galime teigti, jog išsirutuliojusioje diskusijoje dėl *etninės kultūros* termino sampratos ir turinio jis būtų buvęs aktyvus dalyvis ir būtų turėjęs daug ką pasakyti.

## Vietoj išvadų

Termino *etninė kultūra*, suprantamo kaip šalies etninės daugumos kultūra, nerandame jokios Europos šalies mokslinėje socialinėje, humanitarinėje bei populiariojoje literatūroje. Nebuvo jis vartojamas nei prieškario, nei sovietinėje Lietuvoje, jo nevertė ir etnos teorijos kūrėjai.

*Etninės kultūros* terminas Lietuvoje atsirado Sąjūdžio pakilimo metais, suvokus prastą lietuvių tautos kultūros, ypač tradicinės, būklę ir įvertinus jos reikšmę tautinės

savimonės patvarumui ir visų šalies etnografinių grupių konsolidacijai. Atsiradus poreikiui kaip vieną nedalomą vertybių kompleksą matyti, tirti, saugoti ir propaguoti lietuvių etnografijos, liaudies žodinės kūrybos ir mitologijos dalykus praeityje ir dabartyje, kartu buvo išvelgta būtinybė tikslinti fundamentaliąją tautos kultūros terminiją. *Etninės kultūros* terminas kristalizavosi kaip grupės tradicinės kultūros gerbėjų ir propaguotojų veiklos pasekmė, tačiau, jeigu įsamenintume jo autorystę, ji turėtų atitekti N. Vėliui.

Etninės kultūros sąvokos ir jos galimų ribų klausimo N. Vėlius specialiai nenauginėjo, tačiau iš jo darbų galima susidaryti nuomonę, kad jis matė galimybę *etninę kultūrą* vartoti siaurąja (*liaudies* arba *tradicinės kultūros* sinonimo) prasme ir plačiąja (visos tautos kultūros) prasme.

Nors *etninės kultūros* terminas Lietuvoje vartojamas jau du dešimtmečius, nėra vieningai sutarta dėl jo prasmės. Vieni etninę kultūrą suvokia kaip tradicinės (liaudies) kultūros, kiti – kaip visos nacionalinės kultūros sinonimą. Plačiojoje visuomenėje ir tarp kultūros praktikų aiškiai vyrauja siauresnioji etninės kultūros (kaip liaudies kultūros) samprata. Nuomonių skirtumų daugiau esama mokslinėje aplinkoje, o tai rodo, kad *etninės kultūros* termine išvelgiama dviprasmybė.

Straipsnio autorius anaipol nemano, kad terminas *etninė kultūra* yra iš esmės ydingas ir būtina jo atsakyti. Nauja pertvarka gali sukelti dar didesnę painiavą, nes šis terminas jau yra įleidęs labai gilius šaknis į lietuviškąją raštiją. Kartu sunku būtų pakeisti visuomenėje įsigalėjusią galvosena, kad etninė kultūra yra tradicinės kultūros sinonimas. Manychiau, kad, pavartojant šį terminą, kiekvienu atveju turi būti aišku, kuria prasme jis buvo pateiktas. Be abejo, turint galvoje tautos kultūrą plačiąja prasme, būtų aiškiau vartojant terminą *tautinė kultūra*, o turint galvoje tautos tradicinę kultūrą, visiems būtų kur kas suprantamiau vartojant terminus *tradicinė kultūra* arba *liaudies kultūra*.

## ŠALTINIAI

- EKVGĮ – Lietuvos Respublikos etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas, kn.: *Etninė kultūra 2001*, Vilnius, 2001, p. 5–8.
- LAB – *Lietuvos archeologijos bruožai*, red. K. Jablonskis, A. Tautavičius, Vilnius, 1961.
- LEB – *Lietuvių etnografijos bruožai*, red. Angelė Vyšniauskaitė, Vilnius, 1964.
- LEK – *Lietuvių etninė kultūra. Gyvūnijos pasaulis etninėje kultūroje*: Skaitmeninė mokymo priemonė, projekto vadovė Ona Verseckienė, tekstų autoriai Libertas Klimka [ir kt.], Vilnius, 2004.
- LEKDIP – *Lietuvių etninės kultūros draugijos įstatai ir darbo programa*, red. komisijos pirmininkas Norbertas Vėlius, Vilnius, 1989.
- VLE – *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. XII, Vilnius, 2007.
- ИЭАП – *Историко-этнографический атлас Прибалтики: Земледелие*, Вильнюс, 1985.

## LITERATŪRA

- Balys Jonas 1939. Etnika, kn.: *Lietuviškoji enciklopedija*, t. 7, Kaunas, p. 1190–1194.
- Braroe Niels Winther 2002. Kinds of Plains Cree Culture, *Ethnology*, vol. 41 (3), p. 263–280.
- Bratanič B. 1955. Einige Möglichkeiten zur Fortführung der Pflügerätsforschung, in: *Actes du IV-me Congres international des sciences anthropologiques et ethnologiques*, Vienne, p. 519–520.
- Braziulis Rimantas 1995. Etninė kultūra regioniniame parke, *Kurtuva: Kurtuvėnų regioninio parko metraštis*, Nr. 1, p. 6–9.
- Brubaker Rogers 1998. *Pilietybė ir tautiškumas Prancūzijoje ir Vokietijoje*, Vilnius.
- Butkevičius Izidorius 1974. Apie lietuvių liaudies tradicinės architektūros pažangiųjų bruožų panaudojimą naujųjų gyvenviečių kūrime, kn.: *Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1972 ir 1973 metais*, Vilnius, p. 130–134.
- Christiansen Palle Ove 1996. *A Manorial World*, Oslo–Copenhagen–Stocholm–Oxford–Boston.
- Cuisenier Jean 1995. Culture ordinaire et ethnicité, *Ethnologie française*, vol. XXV, p. 16–35.
- Daniliauskas Antanas 1981. Etninės orientacijos Lietuvos TSR miesto gyventojų lietuvių vestuvių papročiuose, kn.: *Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1979 ir 1980 metais*, Vilnius, p. 111–114.
- Daukny A. [ir kt.] 1989. Tautinė kultūra: samprata ir problemos, *Liaudies kultūra*, Nr. 5–6, p. 8–10.
- Yacoub Joseph 2000. *Au-delà des minorités*, Paris.
- Kalnys Petras 2001. Etninės kultūros raida posovietinėje Lietuvos visuomenėje, *Liaudies kultūra*, Nr. 2, p. 10–19.
- Keesing Felix M. 1958. *Cultural Anthropology. The Science of Custom*, New York–Chicago–San Francisco–Toronto–London.
- Marcinkevičienė Nijolė, Sungailienė Loreta, Vakariniene Audronė 2006. *Vėlykų rytų lelija pražydo: Papročiai ir tautosaka*, parengė Nijolė Marcinkevičienė, Loreta Sungailienė, Audronė Vakariniene, Vilnius.
- McCann Larry, MacMillan Carrie 1992. *The Sea and Culture of Atlantic Canada*, edited by Larry McCann with Carrie MacMillan, Sackville–New Brunswick.
- Meyer Mireille 2003. Vers la notion «cultures regionales» (1789–1871), *Ethnologie française*, vol. XXXIII, p. 409–416.
- Merkienė Regina 1997. Lietuvių etninės kultūros poslinkiai Seinų ir Punsko krašte, kn.: *Etninė kultūra atkurtoje Lietuvos Respublikoje*, Vilnius, p. 26–35.
- Mikalauskienė Alė, Žalnerauskas Mykolas 1997. *Užgavėnės Šiaulių krašte*, Šiauliai.
- Milius Vacys 1999. „Gimtojo krašto“ straipsnių tematika, kn.: *Žurnalui „Gimtasai kraštas“ – 65*, Šiauliai, p. 11–14.
- Pasquini Pierre 2003. De la tradition à la revandication: provincialisme ou régionalisme?, *Ethnologie française*, vol. XXXIII, p. 417–423.
- Rimkus Vytenis 1974. Šiuolaikinio lietuvių liaudies meno tyrimo problemos, kn.: *Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1972 ir 1973 metais*, Vilnius, p. 196–200.
- Šliogeris Arvydas 1994. Klasikinės tradicijos mirtis, *Liaudies kultūra*, Nr. 1, p. 6–8.
- Šorys Juozas 2007. Kuo alsuoja dabartinė Lietuvos etnologija?, *Liaudies kultūra*, Nr. 4, p. 63–68.
- Talve Ilmar 1997. *Finish Folk Culture*, Tampere.
- Vėlius Norbertas 1987. *Chtoniškasis lietuvių mitologijos pasaulis*, Vilnius.
- Vėlius Norbertas 1997. Pakilimas ar nuosmūkis: Įžangos žodis konferencijoje „Etninė kultūra atkurtoje Lietuvos Respublikoje: pakilimas ar nuosmūkis?“, kn.: *Etninė kultūra atkurtoje Lietuvos Respublikoje*, Vilnius, p. 7–8.
- Vyšniauskaitė Angelė, Stoškus Krescencijus 1998. Kas yra etninė kultūra?, *Liaudies kultūra*, Nr. 2, p. 1–4.
- Бромлей Юлиан 1973. *Этнос и этнография*, Москва.

# NOTION OF ETHNIC CULTURE IN THE WORKS BY NORBERTAS VĖLIUS

PETRAS KALNIUS

## Summary

The article focuses on the term “ethnic culture”, which is now frequently used in Lithuanian humanities and social sciences, on the history of this term, on the concept that it expresses and on its meanings. According to the analysis of numerous research works and popular publications, the author draws a conclusion that “ethnic culture” is used as a term with double meaning in Lithuania: as a synonym for “traditional / folk culture” or, in broader sense, to denote the whole culture created by the entire Lithuanian ethnic nation, including professional art, literature and other forms of modern cultural activity. Because of such double meaning of this term, misunderstandings between different authors are bound to occur, if the exact sense of this term is not indicated in each case of its using.

The term “ethnic culture” first appeared in Lithuania in 1980s, in the period of the so-called Gorbachev’s *perestroika*, when a powerful national movement gained force in Lithuania, subsequently entering the history under the name of *Sąjūdis*. It was then that the poor situation of Lithuanian culture, especially the traditional part of it, was increasingly paid attention to. Having acknowledged the importance of this culture to the enduring ethnic self-consciousness and to the consolidation of all the Lithuanian ethnographic groups, the need to grasp, study, safeguard and promote the whole complex unity of past and present aspects of Lithuanian ethnography, verbal folk creativity and mythology was established. Moreover, the necessity to revise the fundamental cultural terminology was acknowledged. As initiator and the most important contributor to the process of introducing the term “ethnic culture” into the Lithuanian scholarly literature, the famous Lithuanian ethnologist Norbertas Vėlius (1938–1996) is regarded.

Although Vėlius had not specifically discussed the meaning of this term in any of his scholarly works, analysis of his texts indicates that he might have seen the possibility of using the term “ethnic culture” both in its narrow sense (synonymously to the “folk / traditional culture”) and in its broader sense, as the whole culture of the Lithuanian people.

According to the author of this article, in order to avoid arguments and misunderstandings, whenever the term “ethnic culture” is used, the exact sense of its usage should be indicated, or the term “folk culture” should be used to denote the culture of pre-industrial society, while “national culture” should be employed to express the notion of the culture created by the entire nation.

Gauta 2008-11-28